

- 5) Jižní vstup není popisován ani v Soupisu památek historických a uměleckých, F. Velc, Okres slánský, Praha 1904, s. 131. Nepřístupný byl i při průzkumu P. Macka. Vzhledem k proporcím předsíně nebyla existence intaktně dochovaného portálu takových rozměrů ani předpokládána.
- 6) V. Mencl, Vývoj okna v architektuře českého středověku, Zprávy památkové péče XX/1960, s. 225 n. Okno možno srovnat s oknem odkrytým na kostele sv. Stanislava v Mořině z doby kolem poloviny 14. stol. J. Sommer, Průzkum gotických kostelů v Budňanech a Mořině, Zprávy památkové péče 1/1992, s. 21n.
- 7) V. Mencl, Vývoj středověkého portálu v českých zemích, Zprávy památkové péče, 1960, s. 126 - 135.
- 8) Soupis památek, viz. pozn. 5, s. 131, viz. pozn. 9.
- 9) J. Nádvorník, Minice, 1933, s. 32, 34; viz rovněž pozn. 2.
- 10) Např. pozn. 7 a A. Cechner, Soupis památek historických a uměleckých, okres královohradecký, Praha 1904, s. 35 - 36.
- 11) Viz. V. Mencl, pozn. 6, s. 135 a viz. pozn. 10.
- 12) Do raného 16. století lze datovat věž nad sakristií s jednoznačně pozdně gotickou klenbou, viz. pozn. 1.
- 13) A. Sedláček, Hrady, zámky a tvrze království českého, díl VII, Praha 1891, s. 250.
- 14) Např. E. Šamánková, Architektura české renesance, Praha 1961, s. 30n.

DIE DER RENOVIERUNG DER KIRCHE ST. JAKOB D. GR. IN MINICE

Vor dem Anfang der Renovierungsarbeiten an der St. Jakobskirche in Minice (Bez. Mělník) verlief die Baugeschichtserforschung der bemerkenswerten, auf einem niedrigen Hügel situierten, ursprünglich vermutlich mit einer Ringmauer geschützten Bau darstellenden Kirche, deren gotischer Baukörper mit einem spätgotischen Turm über der Sakristei später verlängert wurde; weitere Umbauten folgten im Barock und in der Neorenaissance. Die Entfernung der Putzschichten brachte neue interessante Tatsachen hervor.

An der östlichen Außenwand des Presbyteriums entdeckte man ein gut erhaltenes gotisches, mit einer breiten Kehle profiliertes spitziges Fenstergewände mit Maßwerkresten. Weitere Maßwerkfragmente enthielt auch die Fensteröffnungsvermauerung. Am erwähnten Fenstergewände fand man die zugezogene, mit der Maurerkelle geglättete Putzschicht mit einer rot gemalten, später violetten Fenstereinfassung. Unter dem Anstrich in der Fensternische waren Reste dekorativer Wandgemälde sichtbar. An der Südostecke des Schiffes erhielten sich unter einer massiven Barocklisenen Reste der sorgfältig gezogenen Putzschicht mit einem violett gemalten illusionären Rustikband mit orangefarbenen Fugen. Weiter westwärts unter einer anderen Lisenen befanden sich Reste eines etwas einfacher profilierten Fenstergewändes, ebenfalls mit einer gemalten Einfassung.

Die langfristig nicht zugängliche südliche Vorhalle verbarg in sich ein hohes gotisches Portal, an dessen Bogenlauf sich ein in die Vorhallendachkonstruktion eingeleitetes Spitzbogengewölbe sich anlegt. Das mit Rund- und Birnstab zwischen Kehlen gegliederte Portal hat ein flaches auf konkaven Konsolen ruhendes Bogenfeld.

Die entdeckten gotischen Details von einer außerordentlichen künstlerischen Qualität, entstanden spätestens mit dem ganzen Bau um die Hälfte 14. Jh. Das Verhältnis der Königinnen von Böhmen zur Minor Kirche macht den Vergleich deren Details mit förmlich nahen Baugliedern der Hl. Geistkirche in Hradec Králové (Königgrätz) möglich.

Die gemalten Eckeverzerrungen stammen aus der Zeit nach der Hälfte 16. Jh., als das Dorf Minice dem Florian Griesbeck von Griesbeck gehörte, dem Bauherrn des nahegelegenen Schlosses in Nelahozeves (Mühlhausen).

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Minice, Kirche St. Jakob d. Gr.: Situation, Ausschnitt vom Stablkataster.

Abb. 2: Minice, Kirche St. Jakob d. Gr.: Südfassade.

1 - Portal in der Vorhalle, 2 - Fragment eines gotischen Fensters, 3 - Gesimsprofil, 4 - Putzschicht mit einem gemalten Rustikband, 5 - vorausgesetzte Lage der Schiffsüdostecke, 6 - vermauertes Barockfenster, 7 - barockes Mauerwerk, 8 - gotische, sekundär angewandte Hausteine, 9 - Neorenaissancefenster (Vermessung d. Autoren, 1995).

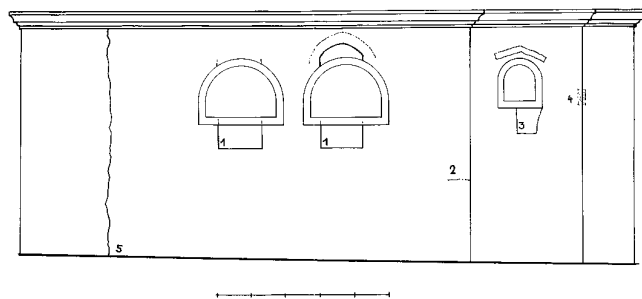
Abb. 3: Minice, Kirche St. Jakob d. Gr.: Das während der Bauarbeiten 1995 entdeckte Ostfenster des Presbyteriums (Aufnahme des Autors).

(Übersetzung: J. Noll)

Z OPRAVY KOSTELA SV. PETRA V BRANDÝSE NAD LABEM

JAN ŽIŽKA

V létě roku 1995 proběhla oprava kostela sv. Petra „Na Hrádku“ v Brandýse nad Labem (okr. Praha - východ). Kostel starobylého zasvěcení je situován severně od náměstí, v místech raně středověkého osídlení na labském břehu proti Staroboleslavské kapitule. Kostel obklopený hřbitovem, ohrazený kamennou zdí, má protáhlou obdélnou loď a polygonálně uzavřený presbytář se sakristií po severním boku. Půlkruhový západní portál rámuje vysoká edikula se sdruženými pilastry. Loď osvětluje od jihu a severu vždy dvojice nízkých půlkruhově ukončených oken a páté okno od západu. Presbytář bez opěráků má po jednom půlkruhovém okně na východní, jižní a severní straně.

Obr. 1: Brandýs nad Labem, kostel sv. Petra. Pohled na jižní průčelí. 1 - zániklá okna lodi; 2 - horní úroveň kvádřové armatury nároží; 3 - zazděná část otvoru pod oknem presbytáře; 4 - osekaný kvádr na nároží (zbytek výzdoby ?); 5 - vertikální trhlina. (Zaměření a kresba autor, 1996.)

Při opravě byly snímány vrchní omítky, pod kterými zůstaly zachovány kvalitní zbytky omítek, pocházejících z 19. století, případně z barokního období. Tyto pozůstatky zakrývají a současně chrání rozsáhlé zbytky lžící hrubě rovnání, vápenným nátěrem opatřené, středověké omítky, zachované zejména na jižním průčelí lodi a na presbytáři. Nároží presbytáře přecházela omítka nepravidelným, lehce zaobleným průběhem. Na jižním průčelí lodi se na spodním bílém nátěru této omítky dochovaly zbytky nátěru okrového.

Dochované omítky, které pochopitelně nemohly být narušeny, limitovaly průzkum zdiva. Přesto se podařilo zjistit řadu informací.

U oken lodi se v jižním průčelí zcela jasně rýsovaly zbytky oken starších. Parapet starších užších oken ležel zhruba o 90 centimetrů níže než u oken dnešních. Zatímco nadpráží levého okna zakrývala omítka, nad pravým byl dobře patrný asi o 60 centimetrů výše posazený lehce hrotitý cihelný záklenek. Dnešní okna tedy byla prolomena v místě oken 120 centimetrů širokých a zhruba 300 centimetrů vysokých. Vazba otvorů na středověkou omítku nebyla zachycena. Na jižním průčelí nebylo stop po existenci případného vstupního portálu.

Na jihovýchodním nároží lodi bylo do výše zhruba 220 centimetrů možné sledovat armování nároží kvádry. Výše bylo nároží vyzděno z lomového kamene. Kvádry s okro-

vým nátěrem, zřejmě druhotně použité, se rýsovaly i v západní části průčelí a na jihozápadním nároží.

Z lomového kamene byl vyzděn včetně nároží i presbytář. V jeho jižním boku se pod parapetem stávajícího okna dochovaly zbytky užšího staršího otvoru, zazděné cihlami. Výše nad záklenkem dnešního okna byl patrný střechovitý cihelný záklenek, odpovídající otvoru širšímu než pozůstatky otvoru v parapetu. Zbytky staršího okna, zřejmě s hrotitým záklenkem, byly zachyceny i u východního okna presbytáře. Zazdívka pod parapetem byla opět provedena z cihel. Na jihovýchodním nároží presbytáře byl v úrovni okna osazen kvádr s patrným osekáním předstupující profilace. Nebylo zřejmé, zda se jedná o zbytky výzdoby presbytáře, případně o druhotně použitý článek.

Severní průčelí lodi člení opět dvojice oken, kterým předcházela okna starší. Zejména u východně položeného okna se dobře dochovala zazděná parapetní část a úsek cihelného, opět lehce hrotitého záklenku. Vlevo nad ním bylo patrné přezdžené zdivo, s lícem předstupujícím před líc zdiva spodního. Méně jasná situace byla patrná u západně situovaného okna. Dnešní okno mělo po obvodu výrazné zbytky dozdivání po prolomení otvoru. Hrotitý záklenek patrný nebyl, pod pravou částí okna se jasně rýsoval pruh odlišného zdiva, vymezeného trhlínami, běžícího až na úroveň terénu. Blíže k západnímu průčelí byl pod omítkou patrný segmentový cihelný záklenek, úrovní odpovídající zhruba starším oknům. Přibližně tři metry od západního průčelí dělila zdivo velká vertikální trhlina, která korespondovala s obdobnou trhlinou na jižním průčelí. V levé části u sakristie se dochovala hruběji dřevem rovnaná omítka se zbytky šedého nátěru, zabíhající pod k ní přisazené zdivo sakristie.

Na západním průčelí bylo opět patrné lomové zdivo se čtvercovými otvory po lešení, zazděnými cihlami. Převážně z cihel a plochých dlaždic je připletováno vysazení pilastří. Cihelné je i ostění a záklenek portálu a vysazení založeného římsového profilu nad ním.

Průzkum neprokázal existenci zdiva datovatelného do raného středověku. Kostel je poprvé připomínán v roce 1382.¹⁾ Presbytář i podstatná část lodi jsou nepochybně gotické. Nelze vyloučit, že spodní části zdiva s nárožím armovaným kvádry jsou pozůstatkem starší fáze. Podstatná část zdiva včetně kvalitních, lžicí rovnaných omítek je však zřejmě pozdně gotická. V této stavební etapě mohla nejdříve vzniknout lehce hrotitá okna lodi s cihelnými záklenky. Pozdně gotická výstavba může souviset s obnovou kostela po údajném poškození za husitských válek.²⁾ Osekání kvádrů na nároží presbytáře naznačuje možnou existenci bohatší kamenické výzdoby, ovšem ostatní detaily na průčelích měly spíše charakter práce zednické. Poloha oken a vertikální trhliny při západním průčelí mohou být dokladem dodatečného prodloužení stavby. Další, zřejmě významnou etapou, byla renesanční přestavba, kdy presbytář dostal novou klenbu. Starší okna mohla pochopitelně vzniknout až při této úpravě, kladené do doby rudolfínské.³⁾ Po poškození během třicetileté války byl kostel obnoven kolem roku 1675.⁴⁾ Nepochybně raně barokní jsou stávající půlkruhově sklenutá okna lodi. Z této etapy nespíše pochází i členění západního průčelí pilastry s toskánskými hlavicemi a zbytky omítek s šedým nátěrem. Po zrušení roku 1785 byl kostel znovu obnoven v roce 1805.⁵⁾ Následné opravy klasicistního

Obr. 2: Brandýs nad Labem, kostel sv. Petra. Detail záklenku zaniklého okna v jižním průčelí lodi. (Foto autor, 1995.)

Obr. 3: Brandýs nad Labem, kostel sv. Petra. Detail východního průčelí presbytáře se zbytky středověké omítky na nároží. (Foto autor, 1995.)

charakteru dokládá podoba plochých okenních šambrán. Připojení zdiva sakristie na spáru k omítanému průčelí koresponduje se zprávou o jejím obnovení roku 1832.⁶⁾

POZNÁMKY:

- 1) A. Podlaha - E. Šittler, *Soupis památek historických a uměleckých v polit. okresu Karlínském*, Praha 1901, s. 132.
- 2) E. Poche a kol., *Umělecké památky Čech*, díl I., Praha 1977, s. 118.
- 3) Viz pozn. 1 a 2.
- 4) Viz pozn. 1, 2, do let 1677 a 1678 jsou datovány oltáře.
- 5) Viz pozn. 1 a 2.
- 6) Viz pozn. 2.

ÜBER DIE DER RENOVIERUNG DER KIRCHE ST. PETRUS IN BRANDÝS NAD LABEM (BRANDEIS AN DER ELBE)

Im Jahr 1995 erfolgte die Renovierung der Fassaden der Kirche St. Petrus in Brandýs nad Labem (Brandeis a. d. Elbe, Bez. Praha - východ), die sich im alten Siedlungsgebiet auf dem Elbeufer befindet. Der Umfang der Erforschungsarbeiten vor dem Anfang der Bauarbeiten wurde von den ausgedehnten Resten des alten Putzes bestimmt, die weiterhin erhalten werden mussten. Unter dem Barockputz befand sich der mittelalterliche, mit Maurerkelle gegebene Putz mit mehreren Tünchen. An der Süd- und Nordseite des Schiffes, über den heutigen Fenstern und unter ihnen, befanden sich Reste der hohen segmentgewölbten Fenster. Reste der vermauerten Fenster waren auch an der Süd- und Ostseite des

polygonal geschlossenen Presbyteriums sichtbar. Die unterschiedliche Struktur des Mauerwerks, an den unteren Partien der südlichen Außenwand des Schiffes, stammt offensichtlich aus der älteren Bauphase. Der später behauene Steinblock, an der Presbyteriumsecke, mag ein Rest des Steinmetzendekors gewesen sein.

Die ältere mittelalterliche Kirche wurde wohl nach den Schäden der Hussitenkriege gegen Ende 15. des Jh. erneuert. Bedeutender war aber die Rekonstruktion der Kirche in der Spätrenaissance gegen das Jahr 1610. Die jetzige Gestalt der Kirche stammt aus den Erneuerungsarbeiten um die Hälfte des 17. Jh. und gegen Anfang des 19. Jh.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Brandýs nad Labem, Kirche St. Petrus, Ansicht der Südfassade 1 - Einstige Fenster des Schiffes, 2 - Obere Grenze der Eckarmatur, 3 - Der vermauerte Teil der Öffnung unter dem Fenster des Presbyteriums, 4 - Der behauene Steinblock an der Presbyteriumsecke (ein Rest des Steinmetzendekors?), 5 - Vertikalriss (Vermessung und Zeichnung des Autors).

Abb. 2: Brandýs nad Labem, Kirche St. Petrus, Detail der Wölbung des einstigen Südfensters des Schiffes.

Abb. 3: Brandýs nad Labem, Kirche St. Petrus, Detail der Ostfassade des Presbyteriums mit Resten des mittelalterlichen Putzes an der Ecke (Aufnahmen des Autors).

(Übersetzung: J. Noll)

KOSTEL POVÝŠENÍ SV. KŘÍŽE V OBCI ÚJEZD SV. KŘÍŽE VE SVĚTLE NOVÝCH OBJEVŮ

KAREL FOUD

V průběhu generální opravy obvodového a střešního pláště kostela Povýšení sv. Kříže v obci Újezd sv. Kříže (okr. Domažlice), realizované v letních měsících 1995, byla získána řada nových poznatků o stavebním vývoji této lokálně velmi významné památky. Popisovaný kostelní objekt patří do skupiny gotických sakrálních staveb postavených nejpozději v průběhu 14. století v pásmu ležícím severně od Domažlic a západně od Horšovského Týna.

Farní kostel Povýšení sv. Kříže, situovaný na východním okraji obce zmiňované od r. 1352 jako Újezd sv. Kříže (německy Heiligenkreuz),¹⁾ je orientovaná jednolodní stavba s polygonálním presbyteriem, k němuž ze strany severní přiléhá sakristie. K protilehlé straně je přistavěna patrová oratoř, při západním průčelí lodi stojí věž.

Jádro objektu, tj. loď, polygonální kněžiště a sakristie, je produktem středověkého stavitelství v období před polovinou 14. století, oratoř a předsíně jsou barokní. V období baroka prošly radikální přestavbou severní a jižní strany lodi, kde byly původní gotické otvory zaslepeny nebo rozšířeny a polokruhem překlenuty do současné podoby. V roce 1818 byla k západní straně lodi přistavěna čtyřpatrová věž.²⁾ Poslední výrazné zásahy do fasády objektu byly provedeny na počátku našeho věku, kdy byla opatřena jednoduchým le-

Obr. 2: Část nalezeného okenního ostění původního gotického okna, v baroku částečně zaslepeného a nahrazeného velkým, polokruhem sklenutým okenním otvorem. Jižní strana lodi, první okenní osa od západu. (Foto K. Foud, 1995.)

Obr. 1: Pohled na odhalené okenní ostění s kružbou, jižní strana lodi kostela Povýšení sv. Kříže. V horní části okenní špalety je patrná malovaná goticko renesanční iluzivní bosáž, vpravo nahoře se dochovala památka na požár stavby, k němuž došlo před barokní přestavbou lodi. (Foto K. Foud, 1995.)

